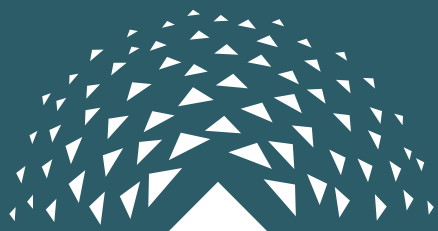

**A közép-ázsiai köztársaságok járványkezelése
és az orosz–kínai vakcinaversengés kérdése a régióban**

Epidemic Management in the Central Asian Republics
and the Issue of Russian-Chinese Vaccine Competition
in the Region

GYENE PÁL

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Baranyi Tamás Péter

Szöveggondozás:

T-Kontakt Kft.

Tördelés:

Lévárt Tamás

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

© Gyene Pál, 2021.

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2021.

ISSN 2416-0148

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.25>

Összefoglalás: A közép-ázsiai térségre a Szovjetunió széthullását követően a sajtóban, csakúgy, mint a szakirodalomban, sokszor hivatkoztak a nagyhatalmak – mindenekelőtt Oroszország és Kína – között újjáéledő geopolitikai versengésre, a „Nagy Játszma” arénájaként. Noha a kilencvenes években a régió sokkal inkább egyfajta nagyhatalmi vákuumba került és geostratégiai magárahagyatottságtól szenvedett. Az ezt követő évtizedekben pedig Kína és Oroszország között számos területen inkább az együttműködés, illetve egyfajta komplementer reláció, mintsem a versengés volt megfigyelhető a posztszovjet közép-ázsiai térség kapcsán. Mindenesetre kijelenthető, hogy a 2020-ban kezdődött koronavírus-világjárvány nyomán az esetleges regionális hegemoniatörekvések eddigi fő vetületei (katonai, gazdasági, kulturális) egy újabb dimenzióval, a vakcinapolitikával bővültek. Oroszország és Kína a vakcina-kutatás-fejlesztésre, -gyártásra és -exportra egyaránt a regionális, illetve globális nagyhatalmi politika és presztízs eszközeként tekint. Tanulmányunkban a közép-ázsiai köztársaságok járványkezelési stratégiáinak rövid bemutatása mellett mindenekelőtt annak a kérdésnek a megválaszolására teszünk kísérletet, hogy Közép-Ázsiában lehet-e orosz–kínai vakcinaversengésről beszélni, vagy ezen a téren is inkább a kooperáció és a komplementaritás dominál a szóban forgó regionális nagyhatalmak között.

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, Oroszország, Kína, koronavírus-világjárvány

Abstract: *After the collapse of the Soviet Union, the Central Asian region was often referred in the press as well as in the literature as the arena of the “Great Game” – resurgence of geopolitical competition – between the great powers, especially Russia and China. Although in the 1990s the region fell much more into a kind of superpower vacuum and suffered from geostrategic “abandonment”. In the following decades, certain degree of cooperation and complementary relationship has emerged between China and Russia throughout many areas in post-Soviet Central Asia. In any case, it can be stated that in the wake of the coronavirus pandemic that the main aspects of possible regional hegemony rivalry (military, economic, cultural) have been expanded with a new dimension, namely: vaccine policy. Russia and China both see vaccine research, development, manufacturing, and export as instruments of regional and global superpower policy and prestige. In our study, in addition to a brief presentation of the epidemiological management strategies of the Central Asian republics, we also attempt to answer the question of whether there is a Russian-Chinese vaccine competition taking place in Central Asia, or cooperation and complementarity dominate in this very special policy area as well.*

Keywords: *Central Asia, Russia China, coronavirus pandemic*

JÁRVÁNYKEZELÉSI POLITIKÁK KÖZÉP-ÁZSIÁBAN A JÁRVÁNY ELSŐ ÉS MÁSODIK HULLÁMÁNAK IDEJÉN

A közép-ázsiai járványhelyzetről írva meg kell jegyeznünk, hogy a szóban forgó államok hivatalos statisztikái általában más területeken is hírhedten megbízhatatlanok, hogy más példát ne említsünk: Türkmenisztán hivatalosan még mindig koronavírus-mentes ország. Reményeink szerint a hivatalos számokat a független sajtó- és szakértői források segítségével interpretálva nagyjából reális képet kaphatunk a járványügyi helyzetről.

Sajtóbeszámolók szerint az első három koronavírusos esetet (pozitív teszt-eredményt, megbetegedés nélkül) Kazahsztánból jelentették 2020. március 13-án. Az első regisztrált fertőzöttek Európából (Németországból, illetve Olaszországból – Milánóból – érkeztek repülővel). Március 15-re az esetszám már kilenc-re nőtt, a kazah kormány egyhónapos vészhelyzetet hirdetett ki, Kaszim-Zsomart Tokajev elnök kezdeményezésére törölték a március 21–23-ra eső perzsa újév, a Novruz tervbe vett tömegrendezvényeit, mint ahogy a május 7-i győzelem napi [katonai parádét is](#). Üzbegisztánból az első pozitív esetet március 15-én jelentették (egy Franciaországból hazatérő üzbég állampolgárnál mutatták ki a vírust), március 16-ra már hatra emelkedett a fertőzöttek száma, köztük két Isztambulból hazatérő állampolgár tesztje lett pozitív. A bejelentést a kazahsztánihoz hasonló korlátozó intézkedések követték Üzbegisztánban, majd [Kirgizisztánban](#) is. Tádzsikisztánban a hatóságok egészen április végéig tagadták a vírus megjelenését, bár ennek ellenére korlátozó intézkedéseket foganatosítottak (tömegrendezvények betiltása, iskolák bezárása, utazási korlátozások). Végül április 30-án, néhány nappal a WHO delegációjának látogatása előtt, Kohir Rasulzoda tádzsik miniszterelnök hivatalosan is bejelentette az első 15 esetet. A hivatalos esetszám ezt követően alig egy hónap alatt tizenötről [négyezerre ugrott](#).

A tádzsik példánál is rendhagyóbb stratégiát választott a türkmén rezsim: a hivatalos álláspont szerint [Türkmenisztánban](#) mind a mai napig nem jelent meg a koronavírus. Gurbanguli Berdimuhamedov türkmén elnök, aki 1997 és 2007 között országa egészségügyi minisztereként szolgált, 2020. március 13-án tartott kormányülésen [hagyományos gyógyfüvek](#) füstölését ajánlotta a légúti megbetegedések ellenszereként minisztere és honfitársai figyelmébe. Mindemellett Türkmenisztán 2020 február-márciusában a türkmén kormányzat is bevezetett korlátozásokat. A fővárosban Asgabatban bezárták a sportlétesítményeket, valamint lezárták a Kaszpi-tenger melletti [Avaza üdülővárost](#). A Kínába tartó légitömegközlekedést felfüggesztették, a március 20-i Novruz ünnepségek előkészületeit viszont nem fújták le (Edwards, 2020). Bár az a nyugati sajtóban keringő információ, miszerint Türkmenisztánban még a koronavírus szó használatát is betiltották, ebben a formában túlzásnak [tekinthető](#), de mindenestre tény és való, hogy a türkmén állami médiában nem történt említés a járványról, igaz ez annak a

fényében talán nem túl meglepő, hogy 2020 májusában az ország keleti részére lecsapó [hurrikánról](#) sem számoltak be. Miközben a főváros, Asgabat kórházaiban nyilvánvalóan súlyos jelei voltak a vírus felbukkanásának, közben a Szabad Európa Rádió türkmenisztáni informátorai a járványról nyilvános helyen beszélő állampolgárok [letartóztatásáról](#) számoltak be.

Összességében kijelenthető, hogy Türkmenisztán és Tádzsikisztán kivételével a közép-ázsiai köztársaságok viszonylag gyorsan reagáltak a pandémia [első hullámának](#) kihívására. A hivatalosan bejelentett fertőzésszámok viszonylag alacsonyak maradtak, különösen például a régióval szomszédos Irán kiugró eset-számaival összehasonlítva, a meghozott [korlátozó intézkedések](#) pedig nemzetközi összehasonlításban nézve aligha voltak kirívóan drasztikusnak nevezhetők. 2020. május 11-én például Kazahsztán és Kirgizisztán is felfüggesztette a korlátozó intézkedéseket, a lakosság pedig ezt követően igen hamar felhagyott a távolságtartással és a maszkviseléssel. A kirgiz járványügyi hatóságok vezetője 2020. májusi beszédében majdhogynem meg is fedte azokat a kirgiz polgárokat, akik még a korlátozások feloldása után is maszkot viseltek. Kazahsztánban pedig 2020 júniusában rémhírterjesztésért elítélték a kormány szerint elégtelen járványkezelését Facebook-posztjaiban kritizáló [Alnur Iljasev](#) civil aktivistát. A közép-ázsiai nemzetgazdaságok ugyanakkor már a járvány első hullámát is megszenvedték, egyrészt az [olajárak bezuhanása](#), másrészt az Oroszországban dolgozó [vendégmunkások hazautalásainak](#) elmaradása miatt – ez utóbbi különösen Kirgizisztánt és Tádzsikisztán érintette érzékenyen.

A Világbank 2015-ös kimutatása szerint a vendégmunkások hazautalásainak részaránya Kirgizisztán GDP-jének 31%-át, Tádzsikisztán bruttó hazai össztermékének pedig 52%-át tette ki. Ez az arány Tádzsikisztán esetében a legmagasabb volt az egész világon. A hazautalások még a 2019-es adatok szerint is nagyjából 30%-át tették ki a két állam GDP-jének. A gyakran illegálisan foglalkoztatott vendégmunkások száma 2,7 és 4,2 millió között lehetett, nagy részük a járvány következtében elvesztette megélhetését, sokukat ki is utasították Oroszországból, ahol gyakran a megfelelő [orvosi ellátást](#) sem kapták meg.

2020 májusára a szigorúbb korlátozások nagyjából mindenhol feloldásra kerültek. Május 11-én Kazahsztánban véget ért az egészségügyi vészhelyzet (5279 igazolt pozitív eset, köztük összesen 32 halálos áldozat után), május végén újraindultak a belföldi repülőjáratok is. Május 11-én függesztette fel a korlátozásokat Kirgizisztán is. Ugyanakkor e két, relatíve transzparens járványkezelésű állam adatszolgáltatása is jól példázza, hogy mennyire ingoványos talajon járunk, amikor a járvány valós mértékéről próbálunk képet alkotni. 2020. június 30-ig a kazah hatóságok 22 308 esetet jelentettek, másnapra, miután megváltozott a nyilvántartási protokoll, a szám csaknem a duplájára, 41 065-re ugrott. Kirgizisztánban hasonló módon – miután a nem csak a tipikus Covid-szimptómákat mutató eseteket számolták bele a statisztikába – az esetszám a június 30-i 13 101-ről július 1-re [csaknem megduplázódott](#), 24 606-re.

Az OECD 2020. novemberi elemzésének tükrében úgy tűnik, hogy a járvány második, késő nyári, őszi hullámát a közép-ázsiai köztársaságok nemzetgazdasága jobban megszenvedte, mint egészségügyi rendszerük. Néhány júniusi és júliusi, inkább lokális hatókörű esetszámmegugrást leszámítva, a közép-ázsiai államok halálozási mutatói lényegesen kedvezőbben alakultak, mint számos európai OECD-tagállamé (például az Egyesült Királyságé, Franciaországé vagy Németországé). A hivatalos adatok alapján egyedül Kirgizisztán került be az 50 legfertőzöttebb ország közé (42. helyen), ugyanezen a listán novemberben Kazahsztán a 61., Üzbegisztán pedig a 109. volt. Ugyanakkor valamenyny közép-ázsiai köztársaság gazdasági recesszió ment keresztül, elsősorban a fentiekben már vázolt okokból (a szénhidrogénexport érték volumenének visszaesése, vendégmunkások hazautalásainak elmaradása) kifolyólag. A legnagyobb mértékben a kirgiz gazdaság zsugorodott (mintegy 17%-al), a [hivatalos adatok](#) alapján pedig a „koronavírus-mentes” Türkmenisztán szenvedte a legkisebb mértékű, 1,5%-os visszaesést.

A relatíve nyugodt téli hónapokat követően 2021 márciusától indultak növekedésnek ismét aggasztó mértékben az esetszámok Kazahsztánban, Kirgizisztánban és Üzbegisztánban (Tádzsikisztán a hivatalos kommunikáció szintjén úgy tűnik, visszatért a türkmén „koronavírus-mentes ország koncepciójához”). Üzbegisztánban március 14-én 111 új esetet jelentettek, ez volt a legmagasabb szám 2020 decembere óta. Kazahsztánban március első hetében 731, a második héten 964, március 17-én pedig 1082 volt az új fertőzések száma. Ennek ellenére 2021 márciusában az említett országokban nem voltak érvényben szigorú korlátozások, a lakosság kevéssé tartotta be a távolságtartási és maszkviselési ajánlásokat. Maga az üzbég államfő Savkat Mirzijojev is maszk nélkül jelent meg hivatalos szereplésein, így többek között egy idősek otthonában [tett látogatásán](#). Üzbegisztánban üzemeltek a vendéglátóhelyek, sőt zenei tömegrendezvényeket és teltházas futballmérkőzéseket is tartottak. Kazahsztánban valamivel komolyabban vették a korlátozásokat, az országot a fertőzöttségi adatok alapján zöld, sárga és piros zónákra osztották fel. A piros zónákban, így mindenekelőtt a fővárosban Nur-Szultanban és Almatiban korlátozták a bevásárlóközpontok, piacok és mozik hétvégi nyitva tartását és ismét elmaradt a márciusi [Novruz fesztivál](#).

VAKCINAPOLITIKÁK 2021-BEN: BESZÉLHETÜNK-E OROSZ–KÍNAI VAKCINAVERSENGÉSRŐL?

Annyaniban a helyzet mégis különbözik az egy évvel ezelőttihez képest, hogy 2021 tavaszán a közép-ázsiai köztársaságokban is megkezdődtek az oltási programok. Kazahsztánban, ahol 2021 áprilisában a márciusi negatív rekordot is háromszorososan meghaladó új fertőzést regisztráltak, februárban 22 ezer dózis Szputnyik V vakcinával indult meg az oltási program. Azóta már megkapta a védőoltást Tokajev elnök és a nemzetgazdasági szempontból kiemelt

jelentőségű tengizi olajmezők mintegy 4000 munkása is. Kazahsztán lett a világ első országa Oroszországon kívül, amelyik engedélyt kapott a Szputnyik V vakcinák helyi gyártására, 2021 februárjában már üzembe is helyezték a [Karaganda melletti](#) vakcinaüzemet.

Már az engedélyeztetési eljárás fázisában van a hazai gyártású QazCovid-in (QazVac) vakcina is, melyből Jeralij Tuzsganov kazah miniszterelnök nyilatkozata szerint már az első 50 ezer dózist le is gyártották, és szállításra készen áll a dél-kazahsztáni Dzsambil tartományban újonnan épült [vakcinaüzemben](#). A tervek szerint 2021 második felében a Pfizer-BioNTech vakcináiból is érkezik az országba, ugyanakkor, bár folytak róla tárgyalások, a kínai Sinopharm, illetve Sinovac oltóanyagokból márciusig nem rendelt a kazah politikai vezetés (Putz, 2021). Bár mindezidáig a kínai vakcinák egyikét sem engedélyezték a kazah hatóságok, március 26-án a kazah egészségügyi miniszter, Alekszej Coj mégis bejelentette, hogy a Sinovac vakcinából megrendeltek [3 millió dózist](#). A 2020 februárjában végzett közvélemény-kutatás szerint az egyébként az oroszhoz hasonlóan erősen vakinaszkeptikus kazah társadalomban az orosz vakcinák iránti bizalom jóval szélesebb körű (51%), mint a kínai oltóanyagokba vetett bizalom (19%). Mindez persze a kazah társadalomra általánosságban is jellemző ruszofil kulturális orientációval és mélyen gyökerező sinofóbiával is [magyarázható](#).

Üzbegisztán április 23-án bejelentette, hogy beadták az első dózis Szputnyik V vakcinákat, ugyanakkor a közleményből nem derült ki pontosan, hány adagot adtak be és hány dózis érkezett eddig az országba. AstraZeneca oltóanyagból 500 000 dózis megrendeléséről érkezett [bejelentés](#). A közép-ázsiai országok közül Üzbegisztán folytatja a legkiterjedtebb vakcinaügyi együttműködést Kínával. A kínai Anhui Zhifei Longcom Pharmaceutical vállalat vakcinája kísérleti tesztelésének harmadik fázisában Üzbegisztán is közreműködik. A kínai licencű, de helyi gyártású vakcinát ZF-UZ-VAC 2001 néven fogják forgalmazni. A legfrissebb közlemények szerint Üzbegisztán 2021 szeptemberére 35 millió (!) dózis Szputnyik V vakcinát kötött le. Szergej Lavrov orosz külügyminiszter szavaiból pedig arra lehet következtetni, hogy Oroszország fontolóra vette, hogy Kazahsztánhoz hasonlóan Üzbegisztán számára is engedélyezze a Szputnyik V vakcina [gyártását](#).

Kirgizisztán március 29-én kezdte meg nemzeti oltási kampányát 150 ezer adag kínai vakcinával, amely iránt azonban úgy tűnik igen csekély a bizalom és érdeklődés, eddig mindösszesen 13 ezer dózist adtak be belőle. A Szputnyik V vakcinából 20 ezer dózis érkezett április 22-én, ezzel megkezdték a 65 évnél idősebbek [oltását](#). A WHO COVAX-programján keresztül május-június folyamán valószínűleg 500 ezer dózis, Indiában gyártott AstraZeneca vakcina érkezésére is lehet számítani, a Pfizer oltóanyag esetleges tárolása és szállítása viszont úgy tűnik, egyelőre megoldhatatlan [logisztikai kihívások](#) elé állítja a közlekedési infrastruktúra alapvető hiányosságaival küzdő országot. Kirgizisztán frissen megválasztott elnöke, a 2020-as zavargások nyomán hatalomra került nacionalista-populista Szadir Dzsaparov azzal keltett feltűnést, amikor egy április 15-én kelt Facebook-posztjában – az egyébként mérgező – sisakvirágból készült „gyógyító

főzetet” mint koronavírus-fertőzés elleni csodaszert ajánlotta követői figyelmébe. Az elnök egészségügyi minisztere, Alimkadir Bejsenalijev másnap demonstratív módon újságírók előtt is megivott egy üveggel a rejtélyes főzetből. Igaz, a nagy vihart kavaró Facebook-bejegyzést néhány napon belül eltávolította, de addigra több ember is kórházba került súlyos mérgezéses tünetekkel a [készítmény miatt](#).

Ami a hivatalosan „koronavírus-mentes” Türkmenisztánt és a vírust 2020 tavaszán „végérvényesen” legyőző Tádzsikisztánt illeti: érdekes módon, bár a járvány jelenlétét tagadják, 2021 tavaszán mégis megkezdődtek az oltási kampányok. Tádzsikisztán a WHO COVAX-programján keresztül eddig mintegy 200 ezer adag Indiai gyártású AstraZeneca/Covishield oltóanyaghoz jutott. Igaz az Európából érkező vérrögképződési panaszokról szóló hírek miatt a vakcina felhasználásával kapcsolatban egyelőre nagy a bizonytalanság. Tádzsik illetékesek szerint az orosz, illetve kínai oltóanyagok esetleges beszerzésével kapcsolatos tárgyalások folyamatban vannak. Miközben független források beszámolóí szerint április folyamán megteltek súlyos koronavírusos betegekkel az [asgabati kórházak](#), az orvosi személyzet oltása megkezdődött a kínai Sinopharm vakcinákkal. Beszámolók szerint az egyébként hivatalosan is engedélyezett Szputnyik V vakcinák dózisonként mintegy 285 dolláros áron szintén hozzáférhetőek az országban.

KONKLÚZIÓ

Ami a közép-ázsiai köztársaságok járvány- és vakcinapolitikáját illeti, egyelőre a hozzáférhető adatokból nem rajzolódik ki egyértelmű kép, ami alapján valamiféle orosz–kínai vakcinaversengésről, vagy pláne „vakcinaimperializmusról” lehetne a térség kapcsán beszélni. A vizsgált államok mindegyike hozzájutott, többek között a WHO COVAX-programján keresztül nyugati oltóanyagokhoz is, igaz, pragmatikus okokból – elsősorban a logisztikai szempontokra való tekintettel – a közép-ázsiai államok érthető módon az orosz, illetve kínai oltóanyagokat részesítik előnyben. Mindazonáltal az a vékony törésvonal, ami a külkereskedelmi adatok alapján is kirajzolódik a térségben belül a ruszifikáltabb észak (Kazahsztán és Kirgizisztán), valamint az inkább Kína felé tapogatózó délebbi államok (Üzbegisztán és Türkmenisztán) között, a vakcinapolitikában is tetten érhető. A kazahsztáni és kirgiz vezetés, nem utolsósorban pedig a lakosság, az orosz oltóanyagok iránt mutat nagyobb bizalmat, mivel ezen országok közvéleménye általánosságban véve is az orosz orientációt favorizálja. Ezzel szemben Üzbegisztán és Türkmenisztán, akiknek már amúgy is Kína a legfontosabb kereskedelmi partnerük, vakcinapolitikai téren is a kínai kapcsolatot részesítik előnyben.